

SLOVENSKI POROČEVALEC

3
FEBRUARJA

1945

LETO VI. ŠTEV. 4

CENA 2 Liri

BLAŠILO OSVOBODILNE FRONTA

MARŠAL TITO: ZA BOLJŠO BODOČNOST NOVIH POKOLENIJ

Tovarišice, dovolite mi, da Vas pozdravim v imenu Narodne osvobodilne Vojske, v imenu vaših sinov in vaših bratov, ki se danes v tej ostri zimi bore na fronti za končni izgon okupatorja iz naše dežele. Srbske matere in sestre, ki ste dale v tej težki borbi svoje najbližje sinove, zahvaljujemo se vam za vse, kar ste do danes doprinele k nadčloveški borbi naših narodov. Zaključujem se vam za ogromne žrtve, ki ste jih dale za rešitev naše domovine, za rešitev naših narodov, naše svobode in neodvisnosti. Toda, dovolite mi, da vas danes pomovno spomnim na žrtve in naloge, ki še stojijo pred nami in katere bomo mogli premagati samo, ako boste ve, srbske žene, matere in sestre stale kot kremenita stena s tistimi, ki prelivajo na fronti svojo mlado kri za svobodo. (Vzkliki: „Hočemo“).

Vaše delo, vaše dolžnosti so mnogoštevilne. Naši frontni, našim borcem je potrebna pomoč (Tako je!). Naši borci niso dobili oblek iz skladišč, ker jih nismo niti imeli. Oni so napli goli in bosi v tej težki zimi in potreba jim je pomoč. Ve, srbske žene in žene vse Jugoslavije, morete ublažiti to pomoč? Naj, ki ga čuti naša herojska armada. („Živel“). Zato napnite v vsaki vasi, v vsaki mestu vse svoje sile, zbirajte material, obleke, življenjska sredstva, živež, da bi mogli dati našim borcem na fronti vsaj minimum tistega, kar jim je potrebno, da bi se mogli boriti in končno osvoboditi našo deželo. To je prva in najvažnejša naloga. Ve jo same vidite. Ve jo občutite vsak dan. Občutite jo zato, ker so vaši bratje, vaši očetje, vaši sinovi tam, kjer je težko, kjer padajo sinovi najboljših ljudi, tam, kjer se kuje svoboda in sreča nove federativne Jugoslavije. („Živel“!).

Druga naloga - to je ustvarjanje naše nove, federativne Jugoslavije, federativne Srbije in narodne oblasti; in to, tovarišice, je težka naloga. Tu se obračam k vam: pomagajte nam (enoglasno: „Hočemo!“), da ustvarimo resnično narodno oblast, za katero so leta 1941 padli najboljši sinovi Srbije in ostalih narodov Jugoslavije - resnično demokratično narodno oblast. („Tako je!“) Zato bodite ne samo poštreni, ampak tudi tako, da ne boste gledali, da nam škodujete. Dovolj je poštenih ljudi, mnogo je poštrenih ljudi, ki so sposobni in voljni voditi pravilno in pravično to veliko narodno stvar. Ne vzdržujte se kritike, ako vidite, da nekaj ni dobro. Zdrava konstruktivna kritika lahko samo pomaga in tisti, katerega se tiče, se ne bo ječil, če je pošten, temveč mu bo to pokazalo, da pravilno dela, da pravilno vodi narodno stvar. Tisti, katerega zdrava narodna kritika žali, tisti ni vaš prijatelj, to ni narodni prijatelj, to je sovražnik naroda. („Tako je!“) Bodite prepričane, da bomo vedno, v vsakem posebnem primeru stali s vami, da se že sedaj v vsaki vasi, v vsaki kmetov, v vsaki birokratski metedi v narodni oblasti. („Tako je!“) Tako kot je bila zdrava vsa narodna borba, ki izvira iz samega ljudstva, tako mora biti zdrava tudi nova oblast, ker samo na pravi narodni oblasti lahko počiva enotna, demokratična, federativna Jugoslavija, v kateri bodo živeli vsi narodi Srbi, Hrvatje, Slovenci, Makedonci in Črnogorci srečno in do krajinosti vlagati skupne napore za splošen razcvet in boljšo bodočnost novih pokolenj, ki morajo, ko bodo prišla, videti, da so storili njihovi očetje in matere vse, da bi bilo njih boljše.

Toda sedaj mi, tovarišice, dovolite, da se spomnim nekoliko tudi onih, ki sabotirajo narodno borbo. Pred enim letom, pred dvemi, pred tremi leti so lahko govorili to ali ono, ker ljudstvo ni bilo obveščeno. Mi smo dolgo molčali, dve leti smo se borili sami, brez kakršnekoli ali čigarkoli pomoči, samo s pomočjo ljudstva, samo s pomočjo naših siromašnih kmetov. (Odobranje). Mi smo bili pod udarcem vseh sil sovražnika, toda smo vzdržali. O nas so govorili inozemstvu in doma tako, kakor da gre za peščice komunistov, za skupino ljudi, ki se kaže dokopati do oblasti. Vprašam vas, tovarišice, v koliki meri bi se obdržala peščica ljudi, katere ljudstvo ne bi podpiralo, ki je ljudstvo ne bi hotelo? (Odobranje, vzkliki: „Tako je!“). Koliko bi bilo treba, recimo, tedanjim ogromnim nemški sil, italijanski sil, različnim četnikom, nedičevcem, pavličevcem (vzklik: „Dol!“), da bi zadušili to peščico ljudi, ki baje hoče podjarmiti ljudstvo, in mu sestiti na pleča? Narodno osvobodilno gibanje je vzniklo iz naroda, je narodno, v resnici narodno gibanje. Toda oni, ki so govorili in ki danes govorijo drugače, smatrajo, da je narod nekaj drugega. Niste vi narod, vi tukaj, niso narod oni, ki se bore, ni to vojska, ki se bori v narodni borbi, ampak so narod oni, ki sede tamkaj v Londonu in oni, ki so odšli k Hitlerju v brolg nemškega fašizma: Nedič, Ljotič in razni drugi. Oni smatrajo sebe za

Dr. France Prešeren

ODLOK o proglasitvi dneva Prešernove smrti za kulturni praznik slovenskega naroda.

Osmi februar, dan smrti dr. Franceta Prešerna, osrednjega slovenskega književnega genija, se proglašja za kulturni praznik slovenskega naroda. Ta dan naj se poslej s proslavami in svečanostmi praznuje po vseh slovenskih prosvetnih in kulturnih ustanovah ter zavodih. Ves slovenski narod naj se proslavi svojih kulturnih in prosvetnih ustanov pridruži in pri njih sodeluje.

Za Predsedstvo SNOS-a
Sekretar Boris Kidrič l. r. Predsednik Josip Vidmar l. r.
Dne 1. februarja 1945

ali je tu demokracija in postavlja zahtevo, da je ljudstvu treba svobode, da se mora narod sam odločiti, - tedaj ni mogoče reči, da je to najbolj poštena politika. To so mahinacije, ki imajo namen napraviti zmedo in vnesti motnjo v naše vrste, da se izzove državljanska vojna. Toda, namesto državljanske vojne - kaj je bilo? Državljanke vojne ni, ampak se je po vsej zemlji dvignilo vesplesčajo nezadovoljstvo in protesti proti kraljevi izjavi. (Dolgotrajno odobranje.) Evo plebiscit. To je poskusni plebiscit! (Vzkliki: Tako je!) Izvedlo ga je ljudstvo samo! (Dolgotrajni vzkliki: „Hočemo Tita, nečemo kralja!“) Torej, tovarišice, ta stvar je propadla, toda ne za nas, ampak za one, ki so hoteli tu nekaj šariti na račun krvi, na račun žrtve, ki jih dajejo jugoslovanski narodi.

Danes bi oni hoteli, da se ta sporazum da se ta sporazum nekoliko spremeni, da pride v vlado neki Krnjevič in kaj jaz vem kdo še. Mi smo, ko je bil g. dr. Šubašič tu, jasno povedali s kom lahko delamo in o kom lahko mislimo, da bo delal v interesu ljudstva. Prosim lepo - imeli bomo vlado, toda, da bi tu v Jugoslaviji, v Beogradu, v tej situaciji, ko teče borba na življenje in smrt, ko mora vsakdo dati od sebe vse - vzeli v vlado elemente, ki se bodo samo vlekli, dogovarjali, odstopali, ustvarjali krize, - tega nam ni treba. (Odobravajoči vzkliki: „Tako je!“) Ti ljudje so bili v Londonu od 1941. leta in so se petdesetkrat izmenjali in stalno odstopali. Nam takih ministrov ni treba. Nam so potrebni ministri, ki bodo delali poudelno in pošteno. („Tako je!“) Nam so potrebni ministri, ki bodo videli samo ono, kar je glavno in ne svojih ozko partijskih interesov. Morda še celo čisto osebnih interesov. Nam so potrebni ljudje akcije in dela, a ne fraz in diskusij. Imeli smo priliko, da vidimo, kaj so nam prinesle take vlade v preteklosti, v bivši Jugoslaviji! Kar zadeva naše gibanje, narodno osvobodilno gibanje, tu ne more trditi nihče več, niti od onih, ki niso bili v naših vrstah, pa naj so prišli od drugod ali so bili od tukaj, da se tu vodi ozka partijska politika. Tu so resnični sinovi in hčere narodov Jugoslavije, tu so pravi rodoljubi, tu so oni, ki so se, čeprav so bili različnih strank, danes združili v eno močno fronto, ki bo morala izveliči to deželo iz ran in ruševin (Burni aplavzi in vzkliki: „Živelo narodno osvobodilno gibanje!“). Zaradi tega, tovarišice,

morajo biti pridobitve narodno osvobodilnega boja, i rmalirane na drugem zasedanju AVNOJ-a v Jajcu, svetinje ne samo za nas, ampak tudi za vsakega, ki želi dobro tej deželi. Naj se naši prijatelji v inozemstvu še enkrat prepričajo, da smo zelo trdooglavi in neomajni v svojih zahtevah. (Burni aplavzi). Nismo navajeni gnilih kompromisov, vajeni smo, da goverimo odvrto, oči v oči, ono kar mislimo, ker ne mislimo nič nepoštenega, ampak samo to, kako bi bilo boljše naši deželi, kako bi jo čimprej izvlekli iz teh ruševin in kako bi izgnali okupatorja. Ti se brigajo za to, kdo bo sedel na ministrskem stolčku, kdo in kako bo organiziral stranko, mi pa nimamo za vojsko niti obleke, niti obutve!

Narod je ostal tukaj; na fronti - to je narod, na vasi - to je narod. Oni tamkaj - oni so odpadki od naroda (Burni aplavzi). Prepričan sem - so prilični znaki, ki te kažejo, - da bodo naši veliki zavezniki končno pospešili to natezanje v Londonu in da se sporazum takoj izvede v praksi - ali pa ga ne bo. („Vzkliki: Tako je!“) To je moje sporečilo onim v Londonu. Sami smo šli, in tudi sami pojedemo dalje. Kaj to pomeni - smi? Pomeni - sam narod. Hodili smo sami do sedaj, pa bomo tudi brez njih nekaj tam, šli tudi dalje, če bo treba. (Vzkliki: „Tako je!“) Mi se ne bojimo nobenih težkoč - ne bojimo se težkoč, ker vemo, da je naša moč v naši enotnosti, v naši največji pridobitvi, v bratstvu in enotnosti vseh narodov Jugoslavije, v enotnosti vsakega naroda, v vsaki federalni enoti posebej. Mi gremo smelo naprej! Mi bomo dosegli naše cilje! Izgnali bomo okupatorja, dvignili bomo našo deželo iz teh ruševin in bomo dines ali jutri lahko rekli, da smo delali vse to, kar smo govorili, in nič drugega!

Naj živi naša nova federativna Jugoslavija! („Živela!“)
Živel miting žena - borcev Jugoslavije! („Živeli!“)
Naj živijo naši veliki zavezniki („Živeli!“).
Naj živi naša osvobodilna vojska! (Burni aplavzi in vzkliki: „Živela naša osvobodilna vojska! Živel maršal Jugoslavije, tovariš Tito!“)

Pred ustvaritvijo sporazuma

Kraljevo oblast je prevzel
namestniški svet

Poizkus kralja Petra, da z oviranjem izvedbe sporazuma med maršalom Titom in dr. Šubašičem, povzročati nesporazume med zavezniki zaradi Jugoslavije, je spodletel. Onemogočili so gostetisoči demonstrantov po vsej Jugoslaviji, ki so kralja in njegovo okolico ponovno ožigosali kot nosilce centralizma in vseh protiljudskih režimov, kot zavirače narodno osvobodilne borbe in lutke tistih reakcionarnih sil, ki skušajo ustvariti zmedo v Jugoslaviji. Na zborovanju v Smederevski Palanki je 200 borcev iz prve svetovne vojne, odlikovanih s Karadjordjevo zvezdo, izjavilo „Šram nas je, da smo odlikovani z odlikovanji, ki smo jih prejeli za junaška dejanja v pretekli svetovni vojni, ker jih je kralj Peter onečastil s tem, da jih je med okupacijo delil izdajalcem“. „Jugoslovanski narodi ne bodo preželi nikogar,“ piše glasilo OF Makedonije „ki jim krati svobode, najmanj pa kralja Petra, ki je bil do včeraj javno priznani vrhovni poveljnik Dražinskih morilcev, jim delil odlikovanja in jih podpisoval na državljansko vojno in na službo okupatorju.“

Poizkus kralja Petra so zavrl vsi pošteti Jugoslovani v inozemstvu, ki so dali v številnih brzojavah vse priznanje maršalu Titu, NKOJ-u in AVNOJ-u ter kralja obsodili kot izdajca državljanske vojne.

Kralja so obsodili tudi predstavniki zavezniškega sveta s tem, da so se izjavili za takojšnjo izvedbo sporazuma. Obsodil ga je demokratični svetovni tisk, ki se je razpisal o kraljevi podpori Mihajloviču in o žrtvah jugoslovanskih narodov.

Pod pritiskom vsega tega je moral kralj prenesti kraljevo oblast na namestniški svet. Vsak čas bo uredničen sporazum z dne 1. novembra 1944, ki je bil sklenjen med NKOJ-em in kraljevo vlado v Londonu.

Kralj je ostal sam s svojo vladno družino, ki se je ves čas vojne samo degovarjala, odstopala in ustvarjala krize, kakor pravi maršal Tito.

Tito pa je okrog sebe dokončno združil vse protifašistične sile v Jugoslaviji, tudi tiste, ki so doslej še kolebale.

SLOVENSKA BOJIŠČA

Teden lažjih bojev na sektorju Žužemberk - Zavezniška letala so bombardirala belogardijske postojanke in zbirališča njihovih čet - Sabotažne akcije po vsej Sloveniji - Gorenjski hoteli, zdaj švabska gneada, lete v zrak

Ves zadnji teden označuje sorazmerno zatišje na slovenskih bojiščih. Na Dolenjskem so ga motili le manjši, pa skora vsakodnevni izpadi na sektorju Žužemberk in močnejši, nespel izpad iz novomeške postojanke. Zavezniška letala so v zadnjih dneh dvakrat bombardirala in mitraljirala zbirališča sovražnikovih čet pri Žužemberku in v njem samem, kakor tudi belogardijski postojanki v St. Jerneju in Kostanjevici. Na Gorenjskem je poskušala prodrati remška kolona proti Železnikom, pa je bila odbita. Prav tako na Primorskem niso uspeli izpadi proti nedavno likvidirani postojanki v Trnovem. Naše enote so vdrle v Vipavo. Stajarska je preživela ves teden v miru.

Težišče aktivnosti je bilo v vsem tem času na sabotažnih akcijah. Na Dolenjskem je bil porušen cestni most pri Gornji vasi v novomeški okolici, na Primorskem so naši mirerci nadaljevali napade na sovražnikov promet na progi Trzin - Zgrad in uničili vlak, minirali so cesto Gorica - Sv. Lucija in Gorica Ajdovščina, uničili žično železnico, ki pelje na Sveto goro pri Gorici in poglani v zrak vojaško skladišče v Kozarščah pri Tolminu; u uspeli sabotažnih akcijah poročajo tudi iz Stajarske, kjer je bil uničen sovražnikov transportni vlak na progi Maribor - Dravograd. Središče sabotažnih akcij pa je bilo v tem tednu na Gorenjskem, na Bledu je bil miniran in porušen hotel Petran, v Kranju pa hotel Evropa, kjer je bila komanda mesta in ofcirski dom! Zaminiranje odvodnih cevi v tovarni Kranjske industrijske družbe in Jesenicah je časno ustavilo ves obrat v tem podjetju.

Nekaj misli ob obletnici Prešernove smrti

Revolucionarna doba, ki se je zgostila v letu 1848... Doba globokih, skoraj neverjetnih naporov in protislovij. Gospodstvo Metternichovega absolutizma ne duši zgolj spomladanskega poleta demokratičnih plebejskih množic in prebujenih narodov, temveč tlačiš svojimi zopernim policijskim sistemom tudi sleherni vzpon človeškega duha in ubija posameznika, ki se zaveda človeškega dostojanstva. Težnja plebejskih množic, da aresničuje svoje demokratične smotre, težnja narodov, da se združijo, da zažive svobodno življenje, razvoja sposobno življenje, sprosti izredne ustvarjalne sile. Te se ne odražajo samo na barikadah, ne odražajo se samo iz krvi, preliti za svobodo, odražajo se v tvernosti človeškega duha, ki poseže v tej dobi in iz te dobe za stoletja naprej. Porodi se genialna Marxova in Engelsova teorija in ideologija, ki spozna in razvidi, kar je bilo kar je in kar bo, in ki v pribodnjem stoletju nišesar ne izgubi na svoji prodornosti in ustvarjalnosti, temveč se v Leninu in Stalinu razvije dalje, prekvaša in praobrača svet. Splošna človečnost, svobodnost, humanizem novega, kar najlahtnejšega kova, po svojem bistvu globoko soroden tvorni sili in zgodovinske vredenosti smotrom plebejskih množic ter njihovega ljudskega demokratičnega, dobi v prvi četrtini in polovici 19. stoletja svoj individualni obraz v genialnih književnih tvorbah. Te se sicer odražajo od trenutne časovne problematike, toda nesporno ustvarjajo in oznanjajo vrednote, ki jih lahko v splošnem življenju in vde in v zajamči edinele splošni ljudski demokratični pokret, svobodnoznanne predoren, smagovit in nesadržan.

Pri vsem tem se hkrati iskalo nedozorelost te revolucionarne dobe, njena objektivna nesposobnost, da se smagovito in do kraja sprosti, kar njena protislovja še poveča in poglubi. Nemška buržoazija prvič v zgodovini jasno razglašila meščansko izjavo v demokratičnih revolucijah. Neverjetno onemogla je njena vloga. Ko velja zediniti narod, porušiti vse, kar temu smotru nasprotuje, se trese pred demokratičnimi plebejskimi množicami, zlasti pred proletariatom modernega kova, ki se peraja in bori. Vse, kar nemška buržoazija zmore, se ekspanzivno težnje na škodo drugih narodov. Plebejske množice še niso dovolj močne, da bi kljubovale buržoaznemu izdajstvu, delavski razred še ni sposoben, da izbojuje in prevzame vodstvo v demokratični revoluciji. Frankfurtki zbor postane bedna karikatura patriškega konventa na sramoto nemškega naroda. Komedija se konča s ponudbo papirnate krone pruskemu kralju. Toda izdajstvo nemške buržoazije v demokratični revoluciji postane usodno za ves nemški narod. Česar ta narod ni bil sposoben izvesti po ljudski, demokratični revolucionarni poti, izvede vsaj v nekom smislu kasnejši junker Bismarck na reakcionarni osnovi. Ostanke izjave fašist Hitler v debi razbesnela imperializma. Izdajstvo nemške buržoazije v demokratični revoluciji pekaše takemoh izhodišče razvoja, ki je privedel do reakcionarne, barbarske in kanibalske vloge vsega nemškega nereda v sedobnosti.

Protislovje med genialno tvernostjo Marxovega in Engelsovega duha in med nezmožnostjo nemške revolucije je še zgodaj postalo usodno za nemški narod...

In še so obstojala tedaj protislovja. Obstojalo je protislovje med človečnostjo genialnega Puškinovega duha in barbarsko vlogo ruskega carizma, ki je takrat predstavljal Rusijo. Obstojalo je recimo protislovje med svetovljansko človečnostjo - antično kulturnim estetičizmom in demokratično ljudskostjo Prešernovega duha ter - misirno slovenske resničnostjo.

Vendar so imela ta protislovja drug značaj. Med tem ko je nemško protislovje zraslo iz dejstva, da je bila demokratična revolucija tukaj, da pa je nemška buržoazija izdala in da nemški delavski razred ni bil sposoben izdajstvu kljubovati, čeprav se je telkel na barikadah, so slovenska protislovja živirala predvsem iz splošne družbene nedozorelosti slovenskih narodov, iz pomanjkanja objektivnih pogojev za njihovo demokratično ravnanje. Potemtakem ni bil slučaj, če se je pri slovenskih narodih ob pomanjkanju objektivnih družbenih pogojev demokratična misel zatekela v človečnost velikih književnih stvariteljev pesameznih genijev. V takih stvaritvah in je obstajala demokratična

misel sicer skrita, hkrati pa je - bolj alimanz odtrgana od neposredne časovne problematike - posegla globoko v vprašanja osnovnih, tudi najintimnejših človeških vrednot.

V dobi, ki se je revolucionarno zgostila v letu 1848, se bila objektivno sestavljena in načeta vsa vprašanja, ki so kasneje bodisi na političnem, družbenem in nacionalnem poprišču, bodisi v kulturnem in splošnem duhovnem pogledu pretresala svet. Bila so krčevito zavozljana v kopico protislovij, hkrati pa se v marsičem predstavljala usodno simboliko bodočega razvoja.

Stoletje kasneje so prevzeli slovenski narodi na čelu z velikim ruskim narodom vodstvo naprednega človeštva. Demokratična misel, ki se je pred stoletjem skrivala v kulturnih stvaritvah njihovih književnih velikanov, je postala dejanje njihovih ljudskih množic. Prav zato pa so tudi vrednote, ki so jih ustvarili književni in umetniški geniji, postale lastnina ljudskih množic, lastnina slovenskih narodov.

Pred stoletjem je Slovincem rasel, živel in umrl dr. France Prešeren. Zrasel je majhnemu narodu, ki takrat pravzaprav še ni bil narod. Zrasel je v nasprotju z vso tedanjo splošno, recimo kolektivno slovensko resničnostjo. Za Slovence namreč tedaj ni bil značilen Prešeren, za Slovence je bil takrat značilen Bleiweis, značilen je bil Koszci, značilne je bile vse za vero domesearjevstvo, značilna je bila obupa reakcionarna vloga Slovincem v demokratični revoluciji, značilna je bila slovenska naslonitev na reakcionarne sile, značilne je bile slovenske zapletenosti in značilne je bile končne, da se vsemu temu še tedaj skušali dati „ponvečeni“ pečat edinega resničnega, edinega upravičenega - „slovenstva“.

Strahota je bil prepad med umetniškimi stvaritvami in dejanskim življenjem Prešernovega duha ter med takratno slovensko resničnostjo. Nobe-nega mostu ni bilo med njima.

Mar si je namreč mogoče zamisliti kakšen keli most med umetniško in kulturno vrednoto Prešernovega književnega dela in kulturno bedo, da protikulturna pomenom in protikulturno vsebino vse takratne slovenske reakcionarne resničnosti?

Mar si je mogoče zamisliti most med nacionalne zavestjo, kakršne odraža Prešernova umetniška in nacionalnim drabničarstvom takratne slovenske reakcije, ki je vtisnila svoj pečat vsemu slovenskemu ravnanju, če izvzamemo posamezne kmečke upore in nezrele poskuse bodočega slovenskega proletariata?!

Mar si je mogoče zamisliti most med demokratično in svetovljansko usmerjenostjo Prešernovega slovenskega patriotizma - med tiste in take usmerjenostje namreč, ki naredov nerazrušuje, temveč jih draži in sbliskuje - in pa med takratnim reakcionarnim slovenskim zapletenostjo?!

Mar si je mogoče zamisliti most med Prešernovim slovenskim čustvenostjem, združenim s globokim demokratičnim bistvom in s kulturo Prešernovega duha, ter med nobenimi svedbi takratnega reakcionarnega panslavizma?!

In hodiče - mar si je sploh mogoče zamisliti kakršnekoli most med človečnostjo Prešernovega duha, med tisto človečnostjo namreč, ki bi pri neredu zahtevala resnične narodne svobode, kolektivno narodno sedelevanje s svetovnimi naprednimi silami, narodovo svetovljansko usmerjenost, demokratično sprestitve narodovih ljudskih sil, skratka, narodovo vvrstitev med tvore svobode in človečanske kulture - če bi hotela postati narodna resničnost in ne zgolj umetniško stvarnost književnega genija? Tukaj pač ne gre za vprašanje Prešernovega političnega programa, za višje ali nižje stopaje Prešernove politične demokratične zavednosti, za njegov neposredni politični odnos do revolucije 1848, gre pa zato kakšna bi morala biti takrat slovenska družbena, nacionalna in politična resničnost, če ne bi predstavljala adekvat Prešernovi miselnosti in umetnosti. In to vprašanje je izravnalo politično vprašanje.

Nobenega mostu ni bilo tedaj. Slovenski narod je bil nezrel... Toda kljub temu je Prešern globoko in pristno slovenski, kakor je bil in je globoko in pristno človečanski. Bil je znanilec v umetniškem pogledu pa neposredni tvorec tega, kar so naše ljudske množice stoletje kasneje, v krvavi narodno osvobodilni borbi, pod vodstvom najnaprednejše družbene in politične zemlje

svetovnega značaja in svetovne vsebine - spremenilo v narodno resničnost. Badne sodobne pojave, iznad katerih se je do neba dvignila Prešernova veličina - bleiweisovstvo, vsezaverodomcesarjevstvo, drobtinčarstvo in zapletenost - je dandanes narod končoveljavno izpljunil, kajti v teku stoletja so se do kraja izrodili v nazorno narodno izdajstvo, ki so mu že pred stoletjem predstavljali izhodišče.

Danes nam je Prešeren dražji kot kdaj koli poprej. Protislovje med izpovedjo Prešernovega duha in njegove velike umetnosti ter med slovensko resničnostjo je končno veljavno ukinjeno. Ukinile so ga slovenske ljudske množice v krvavi in ljudsko demokratični narodno osvobodilni borbi.

Naše novo življenje bo odražalo človečnost in kulturno vrednoto Prešernovega duha. Taka je kategorična zapoved zgodovinskega dogajanja, o katerem odločajo naše ljudske množice.

Boris Kidrič

Pet milijonov Nemcev na begu

Rdeča Armada prodira nezadržno v nemško osrčje

Kaj se godi v Nemčiji?

Ni ga skoraj dneva, da ne bi topovski strelji pred moskovskim Kremlijem naznanili svetu nove in nove smage Rdeče Armade na nemških tleh. Spričo silovitosti in brzine sovjetskega napredovanja se je na široko stnila in bila razbita hitlerjevska obramba največjih industrijskih dežel samega rajha. Zdaj je že vsa kot gotovo, da Nemci v svojih severovzhodnih predelih ne morejo več organizirati in postaviti učinkovito obrambnega odpora, kaj šele izvesti protinapade večjega obsega. Ponekod nemški vojaki bresglavo beže ali se predajajo ob dotiku naglo prodirajočih sovjetskih tankovskih in pešadijskih kolon, ponekod se bijejo s blazno srditostjo do kraja, do zadnjega meša.

Kaj bo jutri?

Danes se vale motorizirane sile maršala Žukova preko Odre naravnost proti Berlinu. Rdeča Armada je v tritedenskih bojih zavzela preko 7.000 mest in vasi v Šleziji, Vzhodni Prusiji ter po poslednjih smagovitih prodorih tudi še na Pomorjanskem in v Brandenburški deželi. 360 kilometrov so prevale sovjetske armade v piščih dvajsetih dneh. Danes še poslušajo Berlinčani grmenje sovjetskih topov in se s strahom vprašujejo, kaj bo jutri. Prav tako s strahom pričakujejo svojo usodo prebivalci velikih mest Frankfurt in Stuttgarta. Usoda obkoljenih nemških posadk v Königsbergu in Poznanju pa je že zapetena, kakor tudi usoda obkoljenih nemških divizij v odrezani Vzhodni Prusiji.

V znamenju pravičnega povračila.

Tako se je zgodilo, da so hitlerjevskim zločinskim oblastnikom zagorela rodna tla pod nogami in sdi se, kakor da je že odbila ura velikega končnega obrečanja. Za nemške fašistične rasbojnice in obenem za ves naslepljeni nemški narod pa je nastopila tudi ura bridkega povračila za vse strahotne in nezasluzene krivice in zločine, ki so jih hitlerjevski osvajalci prizadejali podjarmljenim narodom. Kakor se leta 1940. v Franciji bežale množice prebivalstva pred dirajočo nemško vojsko proti jugu, tako danes milijoni nemških beguncev beže iz vzhodnih nemških pokrajin proti zapadu. Neskončne procesije sto in sto tisočev prebivalstva se vleče dan za dnem po zasneženih poteh iz Šlezije, Prusije, Pomorjanske in Brandenburgsko skozi snežene viharje v mrazu najmanj dvajsetih stopinj. Oni beže brezglavo in neorganizirano nazaj v tiste predele, iz katerih so pred nekaj meseci zbežali iz strahu pred zavezniškimi letalskimi napadi. Vse ceste so dobesedno prenatrpane z vozmi in pešci, z ženami in otroki. Ti beže na zapad, proti vzhodu pa si skozito preplašeno obupano človeško množico s težavo utirajo pot nemške čete z zapadnega bojišča in od vseh vetrov zbrani oddelki Volksturma, ki naj bi se na vzhodu uprli smagovitim sovjetskim armadam. Nemiri in sp-padi med vojsko in begunci so na dnevnem redu. Oblasti se brez moči in se tudi njih samih polučka zmeda in poplah spriče sovjetskega prodiranja. Begunci destokrat prenočujejo pod milim nebom, prehranbene prilike so iz dneva v dan obupnejše.

Stradnami begunci vdirajo v hitlerjevsko živilska skladišča, tudi za cene življenj. Živilske potrebe so omejene, prav tako razsvetljava in kurjava. Kruha in premoga ni - temu je kriva izguba najbogatejših industrijskih in poljedelskih nemških dežel. Šlezijski rudniki in tovarne so skoraj nepoškodovane padle sovjetskimi četam v roke. Nemci so izgubili svoje orožarne, izgubljajo pa tudi svoja bogata pomorjanska polja. Milijoni beguncev so že danes obsojeni v neizogibno stradanje. Kako pa bo šele jutri?

Vprašanje brez odgovora.

Berlin se bo branil do zadnjega - to je danes geslo obupanih hitlerjevcev. Tako so govorili tudi o velikih poljskih mestih Lodža, Krakovu, Čanstohovi, tako so govorili o Instenburgu, Ebingu, pa v Katovicah, Oppelnu, Thornu in Landsbergu, katerih mogoče trdnjave so se s posadkami vred zrušile pod silnimi udarci sovjetskega orožja. Danes je Berlin kakor mesto sredi bojišča. Na Odri razstreljujejo led, da bi preprečili dostop ruskim tankom toda sovjetska vojska ta čas že gradi pontonske mostove čez reko. Po cestah in ulicah mrzlično grade bunkerje, barikade in protitankovske ovire, celi stanovanjski bloki v berlinskih predmestjih so minirani. Obrambna dela pa zmerom bolj otežkujejo desetisoči beguncev, ki se dan za dnem vale skozito mesto v zapadne kraje, ki bodo jutri že lahko postali bojišča. Kam se bodo zatekli potem, to je vprašanje, ki bo ostalo brez odgovora. Dvakrat jasno je le eno: Rdeča Armada bo z zavezniškimi vojskami na zapadu pravično in do kraja izpolnila svojo zgodovinsko nalogo neizprosnega uničenja krvavega nemškega fašizma tja do zadnjih nemških meja.

L. K.

Vojna odškodnina že prihaja

Kaj nam pripada po pogodbah o premirju z Bolgarijo in Madžarsko

Po vojni nam bo poleg običajnih izdatkov delala največjo skrb prehrana prebivalstva, črpanje sredstev za obnovo gospodarstva in organizacija vrtnitve naših izgnancev, internirancev, vojni ujetnikov in konfirirancev. To skrb nam bosta precej olajšali pogodbi o premirju z Bolgarijo in Madžarsko, ki ju je z njima v imenu zaveznikov sklenila Sovjetska Zveza. V pogodbah je določeno, da morata obe državi takoj osvoboditi poleg drugih tudi vse naše vojne ujetnike in internirance in jim dati ob podplisa pogodbe dalje vse potrebno varstvo. Prav tako jim morata nuditi dovolj hrane in obleke, zdravniško pomoč in jim dati na raspolago vsa potrebna prometna sredstva za takojšnjo vrnitev v domovine.

V pogodbah z Bolgarijo je v čl. 9 rečeno, da se Bolgarija obveže združenim narodom in med temi tudi Jugoslaviji izplačati za škodo, povročeno v vojni, take reparacije, ki se bodo pesneje določile. V dodatnem protokolu je k temu členu določeno, da mora bolgarska vlada takej dati živilske potrebine za potrebo prebivalstva na našem ozemlju, hi je bilo prisadeto od bolgarske okupacije. Količina živilskih potrebščin, ki mora biti takej izročena, se bo odločila s posebno pogodbo med našo in bolgarsko vlado in velja za del vojne odškodnine.

Taka pogodba med našo in bolgarsko državo je bila že sklenjena in jo bolgarska vlada že izvršuje ter nam pošilja živilske potrebine. V kratkem bo začela tudi salagati naše tobačne tovarne na jugu s tobakom, ki bo odškodnina za oni tobak, ki ga je za časa okupacije izvezila iz Makedonije.

V smislu tega sporazuma se je Bolgarija obvezala prevzeti za določeno dobo v sveje oskrbo tiste jugoslovanske otroke, ki so zaradi vojne najbolj prizadeti na zdravju, zlasti vojne sirote.

Kot poroča sofijski radio, je bilo do 25. januarja t. l. odposlanih v Bolgarijo že 1600 jugoslovanskih otrok in te dni se je odpeljalo še nadaljnjih 400. Zadržane so ti razmeščeni po otroških domovih, kasneje pa pridejo v zasebno oskrbo k posameznim družinam. Dolej je bilo za fond jugoslovanske dece med bolgarskim prebivalstvom zbranih 1.246.494 Levov.

V členu 12. pogodbe o premirju se je Madžarska obvezala izplačati Sovjetski Zvezi, Čehoslovaški in Jugoslaviji 300.000.000 vojne odškodnine in sicer Sovjetski Zvezi 200 milijonov dolarjev, Čehoslovaški in Jugoslaviji pa skupno 100 milijonov. Keliko od te vsote debi

ena in druga, bo določeno pesneje Gotovo pa je, da bomo prešli mi precej več, ker sme bili zaradi madžarskih vojni operacij velike bolj prisadeti kot Čehoslovaška. Zaradi lažje predstave o višini te odškodnine naj omenimo, da je 100 milijonov dolarjev toliko, kot 5 in pol milijard predvojnih dinarjev, to je polovico vsega denarja, ki je bil v Jugoslaviji v rednih razmerah v obtoku.

To odškodnino mora Madžarska izplačati v obrokih tekom šestih let in sicer v raznem blagu, napravah, strojih, rečnih ladjah in podobnem in to po cenah iz leta 1938, h katerim je treba pri industrijskih predmetih pribiti 15 odstotkov, pri ostalem blagu pa 10 odstotkov. Podrobni seznam blaga, vrste blaga, cene in roki dobav ter posamezne količine bodo določene s posebnim dogovorom med prizadetimi vlada.

Poleg tega mora Madžarska tako nam kot Čehoslovaški nemudoma preskrbeti živež in druge potrebščine, za pomoč prebivalstvu na onem ozemlju, ki ga je bila ona zasedla. Ta pomoč bo podrobneje določena s posebnim sporazumom med Madžarsko, našo in čehoslovaško vlado.

Iz teh določb si utegnemo predstavljati, kakšne bodo pogodbe o premirju z Nemčijo in Italijo. Z zavezniško pomočjo in vojno odškodnino bosta zagotovljeni vsaj naša prehrana in najnujnejša oskrba v najtežjih časih po vojni. Pa tudi obnovi našega gospodarstva bo pomagano.

Pogodbi, po katerih nam pripada pravična vojna odškodnina, je v imenu zaveznikov sklenila Sovjetska Zveza. Oni sta ponoven dokaz, da je Sovjetski Zvezi usoda in precvit malih narodov prav tako pri srcu kot njena lastna.

Dr. Mirko Fabian

Madžari podporniki fašizma, izgnani iz Vojvodine

Tudi Vojvodna na kasnuje madžarske vojne zločince. Dne 23. januarja je izselila vojna uprava za Banat, Bačko in Baranjo madžarsko prebivalstvo občine Čaruga. Ta ukrep je bil podvzet na predlog Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev v Vojvodini, ki je po dolgotrajnih preiskavah ugotovila, da je vse odraslo prebivalstvo madžarske narodnosti neposredno ali posredno sodelovalo v krvavih pokoljih meseca januarja 1942. Takrat je bilo v treh dneh ubitih 1300 oseb. Prišlo je do množičnih pokoljev v Žablju, Mošorinu, Gospodjincih, Djurdjevu, Titelu, Iloku, Gardinovicah, Novem Saidu in Starem Bečeju. Madžarske fašistične oblasti so ubijale, zspirale, ropale, internirale, odvzemale posestva in Srbom odrekale pravico do dela. Takovani institut za preiskovanje ras in ureditev družbe je izseljeval ves srbski življ v Srbijo. Pri vseh teh množičnih zločinih je vsestransko pomagalo tamkajšnje madžarsko prebivalstvo, ki je igralo vlogo pomagačev in aktivnih hujakačev. Na osnovi čl. 19 jih je komisija proglasila za fašiste in vojaška oblast izgnala.

Izselitev madžarskega prebivalstva se je izvršila v redu. Ta ukrep ga ni zadel zato, ker so bili Madžari, temveč zato, ker so zaslužili kazen za svoje zločine. Šele po izselitvi vojnih zločincev se je v občini Čarugi spet začelo pravo življenje.

Tadeo Orlando še vedno na svobodi

Danes so vsi protifašistični Italijani v Tratu za priključitev Trata k novi Jugoslaviji. K temu razpoloženju trkaškega italijanskega prebivalstva je mnogo pripomogla tudi naša politična zrelost. Znani smo razlikovati med Italijani protifašisti in Italijani podporniki fašizma. Pritegnili smo protifašiste in hkrati jasno povedali, da se kaznovanju krivcev nismo odrekli. Ves jugoslovanski tisk je protestiral, ko je general Roatta prišel pred sodišče samo zaradi podpiranja fašizma in ne zaradi zločinov, ki jih je organiziral po naši zemlji. Ves jugoslovanski tisk protestira, ker je še vedno na svobodi Tadeo Orlando, Rostova deina roka. Ne samo na svobodi, temveč tudi na položaju komandanta žandarmerije v Italiji, ki so jo zasedli zavezniki.

Antifašistična ženska zveza Jugoslavije odlikovana

Beograd 1. februarja. Predsedstvo AVNOJ-a je odlikovalo Antifašistično žensko zvezo Jugoslavije z redom Narodnega osvobođenja.

Bolgarski narod je spregovoril

Kraljevi namestniki knez Ciril, profesor Filov, general Mihov in dolga vrsta bivših ministrov in državnih poslancev obsojenih na smrt

Deveti september 1944 bo ostal v bolgarski zgodovini, kajti tega dne je bolgarski narod z Domovinsko Fronto vzel svojo usodo v svoje roke. Toda tudi 2. februar bo bil v zgodovino, kajti tega dne je bolgarski narod temeljito obračunal s svojimi krivimi voditelji, s svojo čaršijo, ki ga je izkoristila, blatila njegovo narodno čast, mu lomila ponos ter ga prodala največjemu sovražniku slovanških narodov - fašistični Nemčiji.

Domovinska fronta je bila ustanovljena na pobudo komunistične stranke kmalu po prihodu nemških čet v Bolgarijo. V Fronti so se združile še socialdemokratska stranka, kmečka stranka, ki je bila še od nekdanj za zблиžanje vseh južnoslovanških narodov, skupina „Zveno“ in druge demokratične skupine. Domovinska Fronta je pozivala na oborožen upor, zbirala in vodila je partizane ter klicala k pameti tisti del bolgarskega naroda, posebno še vojske, ki jih je Hitler slepil s tem, da jim je metal velike kose jugoslovanskega grškega ozemlja.

Dne 9. septembra lanskega leta, ko je Rdeča Armada že pognala sovražnika iz bolgarskih mest ob Črnem morju, je Domovinska Fronta pahnila izdajalske ministre iz ministrstev v zapor ter vzela krmilo države v svoje roke. Bolgarija je bila razbita in med čermi, toda Domovinska Fronta se je lotila dela s vsjo gorečnostjo in odločnostjo. V svojem programu je izjavila, da bo združila vse zdrave in plemenite sile bolgarskega naroda, da bo skušala uničiti sleherni ostank fašizma, a tudi imperializma in nacionalistične prenapetosti, ki je bila v precejšnji meri kriva bolgarske nesreče; da bo bolgarski narod spoprijateljila z narodi Jugoslavije in da bo pripravila bolgarski narod za vojne napore proti fašistični Nemčiji. Glede bolgarskih zunanjih odnosov je Domovinska Fronta izjavila da je za prijateljstvo s Sovjetsko Zvezo in za večno bratsko tovarštvo z ruskim narodom; da je za prijateljstvo z zapadnimi demokracijami; da je za najtesnejše prijateljske zveze z novo Jugoslavijo in drugimi balkanskimi deželami; da je za končno rešitev makedonskega vprašanja, ker priznava makedonskemu narodu pravice, da sam odloča o svoji usodi. S svojo izjavo o Makedoniji je Domovinska Fronta pokazala, da želi voditi bolgarski narod po poti razuma in ljudske demokracije.

Bolgarski narod je spregovoril, spregovoril je svobodno, resno in odkrito. Domovinska Fronta je v njegovem imenu objavila marsikaj in kakor vse kaže bo svoje obljube tudi izpolnila, kajti bila je takoj na delo. Svoje zdravje in svoje resno namero, preroditi bolgarski narod

je pokazala prav s tem, da je s ostrim nočem najprej izrezala rak rano iz narodnega telesa, to je, da je segla s trdo roko po svojih bivših voditeljih, po svoji čaršiji, po svoji reakciji. Takoj je zaprla dolgo vrsto bivših dvernih svetnikov, ministrov in poslancev. Nato pa se je obrnila na vladu Sovjetske Zveze prošnjo, da bi ji izročila bivše kraljeve namestnike in ministre, ki jih je zajela Rdeča Armada. Sovjetska Zveza je na osnovi sklepa o kaznovanju vojnih zločincev in v sporazumu z vlada Velike Britanije in Združenih ameriških držav izročila bivše kraljeve namestnike in ministre, ki jih je bolgarski narod takoj postavil pred ljudsko sodišče.

Dne 20. decembra so sedli na zatočno klop bivši dvorni svetniki, kraljevi namestniki, 38 ministrov in 138 državnih poslancev. Razprava je razgalila do dna vso to gospodo in vse zločinsko delovanje teh samozvanih voditeljev, ki so vrgli bolgarski narod v Hitlerjevo kremplje. Namestnik Filov je bil dalj časa ministrski predsednik, podpisal je trojni pakt, spustil je Nemce v Bolgarijo in napadel Jugoslavijo. General Mihov je streljal partizane. Bivši ministrski predsednik Bagrijanov je izkoristil svoj dober glas: obljubil je, da bo spremenil politiko vlade, govoril je o demokraciji, a ko so prišli k njemu zastopniki Domovinske Fronte, jih je dal zapreti. Minister Partov je še postrlji zakon o kazni države. Zagriseni fašisti in notranji minister Gabrovski je neumiljeno preganjal vse, kar je bilo naprednega in peštonega. General Daskalov je vodil borbo proti partizanem. Predsednik parlamenta Kalfev pravi, da je pepelnoma nedolžen, to pa zaradi tega, ker parlament ni imel besede. Predsednik Kalfev je svedeča pesabil, da je parlament ljudska volja. Za Kalfeva je bil parlament samo prester kamr so prišli poslanci s sejma, potegnili plače in v spanju prikimali vsemu, kar je od njih zahtevala izdajalska vladna babjevernikralj Boris, ki je imel na dveru rasne Hitlerjeve zvezde glede, da so mu prerokovali in svetovali, kako naj vlada svojemu narodu. Dvorni svetnik Matov je priznal, da je kljub svoji veliki plači stanoval v zaplenjenem judovskem stanov. Nju in da mu kralj tega ni štel v greh. Isti svetnik Matov je mnenja, da so vso politiko vodili dverna svetnika Lučev in Stevov in kralj Boris. Bolgarski izdajalski ministri so torej hlepeli kar na debele: hlepčevali so kraljevi kliki in Memcem. Dverni svetnik Hadžijev je priznal, da je kot ravnatelj pisarne za odlikovanje razdelil nič manj kakor 60.000 odlikovanj nemškimi častnikom in vojakem, ki se bili tako pohlupni po bolgarskih odlikovanjih, da so ne-

kateri kar zahlipali od ganetja, ko so jih prejeli. Tudi kraljevi namestnik knez Ciril, ali Kiki, kakor so ga smeli imenovati njegovi najbližji bratci, je bil svoje vrste tiš; prekupčeval je s tobakom, kupčeval pa je take, da je samo v Češkoslovaški zapustil 40 milijonov čeških kron dolga.

Vsa ta velika kraljevska in ministrska gospoda se je pred sodiščem svojega naroda vedla prav tako neznačajno in strahopetno kakor je bilo neznačajno njih življenje in politika in kakor so bili strahopetni pred dvorako kliko in nemškimi poslanikom. Nihče ni bil dovolj moža, da bi branil svojo misel in dejanje ali pa, da bi svoje grehe priznal. Razgalili so svoje bedne in pokvarjene prekupčevalske duše, kazali so s prstom drug na drugega, metali krivdo drug na drugega, posebno pa še na mrtvega kralja Borisa, ki ga bolgarski narod žal ne more več klicati na odgovor.

Snujejo se enotne strokovne organizacije delavcev in nameščencev Jugoslavije

Ni slučaj, da je vodja nove Jugoslavije delavec, kovinar. Maršal Tito v najvišji meri združuje v sebi vse odlike, ki jih je delavski razred prinesel v narodno osvobodilno borbo in ki so bile pogoj naše zmogovitosti. Te odlike so udarnost, disciplina, nepoklebljivost, požrtvovalnost.

Pobude za narodno osvobodilno gibanje je dala delavska stranka - Komunistična Partija Jugoslavije. Ves čas maje stalna delu in maršal Tito je njen sekretar. Delavci so tvorili prvo jedro partizanskih čet in bili njih nenpogljiva hrbenice.

Danes je spet prišel trenutek, ko so naša zmaga, naša obnova, demokratične pridobitve našega boja in čim uspešnejše dotičenje ostankov reakcije v veliki meri odvisni od naporov in nastopa delavstva.

Vse za fronto! Vse za zmago! To je danes geslo Jugoslavije in vseh združenih narodov.

Od naporov delavstva odvisi, da bo čim hitreje organizirana proizvodnja vseh privatnih in državnih podjetij za fronto, od naporov delavstva zavisi, da bo čim hitreje vzpostavljen promet in bo naša vojska oskrbovana s opremo in hrano.

Delavci pa bodo mogli uspešno vršiti svojo odgovorno nalogo le, če bodo združeni v enotni strokovni organizaciji. Ustvaritev take organizacije je bila osnovna naloga države s sindikalne konference, ki se je pravkar vršila v Beogradu. Slovence so na tej konferenci zastopali tov. France Leskovec, tov. Tone Fajfar in tov. France Svetek, ki so vsi člani Isvršnega Odbora Osvobodilne Fronte slovenskega naroda.

Dne 2. februarja je bila izrečena sedita. Vsi trije kraljevi namestniki, knez Ciril, prof. Filov in general Mihov so bili obsojeni na smrt, na 5 milijonov levov globe in na zaplembo posestva. Prav tako so bili obsojeni: 5 bivših ministrov in 25 bivših poslancev na smrt, 28 poslancev na došmrtno ječo, 2 poslance na 15 let ječe.

Tako je Domovinska Fronta bolgarskega naroda ostro obračunala s svojo izdajalsko čaršijo, kakor smo v teh težkih letih borbe tudi jugoslovanski narodi obračunali s našo čaršijo. Pred vojno so se odnosi med Jugoslavijo in Bolgarijo reševali na osnovi interesov naše in bolgarske čaršije, naše in bolgarske reakcije za interese Nemčije in mednarodne reakcije. Danes je naša in bolgarska reakcija pred dokončno pogubo. Novi odnosi med Jugoslavijo in Bolgarijo se gradijo in se bodo gradili na osnovi interesov bolgarskega in jugoslovanskega ljudstva. Ciril Kosmač

strok, ustvarjenih po načelu, da so vsi delavci in nameščenci enega podjetja organizirajo v tisti zvezi, kakršnega značaja je podjetje.

Ob zaključku konference je glavni odbor enotne sindikalne konference pozval vse delavstvo v boj za izvedbo postavljenih nalog.

Angleško-ruski komitet za sklicanje mednarodne sindikalne konference v Londonu, ki bo pričela z delom 8. februarja, je pozval predstavnike enotnih sindikatov delavcev in nameščencev Jugoslavije na sodelovanje pri konferenci. Naši sindikati bodo zastopani na konferenci s petimi člani. Delegacija sestavljajo: Djuro Salaj, Bogdan Krekič, Tone Fajfar, Dušan Petrovič in Pavle Pavlovič.

Usoda varšavskih židov

Beograd, 1. februarja 1945. Agencija ASP prinaša vest radia Lublin, da je ostalo v Varšavi od 300.000 židov samo še 3000.

Oživitve gospodarstva v Vojvodini. Nemci so pustili pri svojem umiku gospodarstvo Vojvodine v zelo težkem položaju. Odnali skoraj vse poljedelake delavce v vojsko ter iztrebili velik del srbskega življa. Odnali so skoraj vso delavno živino, odvlekli traktorje in pogonski material. Zaradi pomanjkanja prevoznih sredstev je propadla večja količina kornu. Iz istih vzrokov leži tudi sladkorna pesa neizkoriščena in je velika površina zemlje neobdelana. Jugoslovanska vlada je storila potrebne korake, da se ta položaj izboljša. In res se gospodarstvo življenje polagoma okliva. Pred kratkim so bil izdelani trije vagoni nafte, ki je bila razdeljena za pogon traktorjev. Ljudstvo povsod, kjer more, obdeluje zemljo ne glede na veliko pomanjkanje vprežne kivine. Na področju Petrovgrada dela 23 mlinov, ki lahko nameljejo v 24 urah 29 vagonov meke. Dela tudi sladkorna tovarna, ki zmre v treh mesecih 1200 vagonov sladkorja. Dela se na tem, da se čimprej spravijo v obrat industrijska podjetja, posebno električne centrale in opkarnice. Delavstvo v podjetjih aktivno pomaga oblastem in daje vso od sebe, da bi se napravilo čim več. Železniške delavnice pepravijo vsak teden do 40 vagonov in po 3 lokomotive. Vojska čevljarstva izdelava vsak dan 100-200 parov čevljev. Lahko bi napravila še več, če bi bilo dovolj surovin. Ker je letošnja letov zadovoljila domače potrebe, so narodne oblasti poslale ostank kita v Beograd.

Kako rešuje Francija finančno in valutarno vprašanje. Francoški finančni minister je dne 22. decembra t. l. govoril po radiu in med drugim dejal, da bo razpisano državno posojilo v višini 150 milijard frankov.

KULTURA

IZ KRVI RDEČE . . .

Slikar Hinko Smrekar

Dne 2. oktobra 1942 je padel v gramozni jami pri Sv. Križu v Ljubljani kot žrtev fašističnega nasilja slikar Hinko Smrekar. Okupator, ki je do tedaj ubijal najboljše slovenske ljudi pod pretezo, da čisti slovenski narod komunističnih brezbožnikov in upornikov, je s tem zločinom pokazal svoje prave namene: posegel je med slovenske kulturne ustvarjalce ter si za svojo krivavo gostjo izbral Hinka Smrekarja, enega najvišjih in nedvomno najsamostojnejših med slovenskimi likovniki. S tem zločinom bi se morala odpreti oči tudi najbolj lahkovernemu in zakrknjenemu Slovencu; saj je ta zločin dokazoval, da fašističnim samopašnikom ne gre za uničevanje njim nevarnih ljudi, temveč za načrtno uničevanje vsega slovenskega naroda.

Hinko Smrekar nikdar ni pripadal kateri izmed slovenskih strank in klik. Bil je svobodni umetniški duh, ki je neustrašeno, prost slehernega predsodka, udarjal na vse plati ter z d.hovito satiro bical izrodke svojega časa, ne da bi se oziral na „položaje“ svojih modelov. Bil je redka izjema med našimi slikarji, a klar pripravljen na ceneno popustljivost nasproti kupcem. Vse življenje je ostal zvest svojim nazorom, ki so se dosledno odražali v njegovih delih, smejčeli se filozof, ki mu je bilo dano v risbi izpovedovati tudi tisto, kar pisana beseda nikdar ni mogla. Bil je šiba malomeščarstva ter njegovih mlajkov že pred prvo svetovno vojno, zasmevalec staričkavega liberalnega rodoljubarstva, vdano se izživljajočega po okriljem dvoglavega orla. Ta njegova doslednost v bicanju gnilih razmer v nedariji monarhiji ga je leta 1914 spravila v koncentracijska taborišča, v katerih je s Cankarjem, Ferdinom Veselom in drugimi dočkal Jugoslavijo, kakršna ga je kasneje na moč razočarala.

Democratiziranim razmeram prvih povojnih let je kot kronični kazal zrcalo prav on v risbah, parokizirah in slikah. Nezauzujen katerikoli klik, je presegal v razserečrge se ter z domišljije, ki ji v naši

upodabljalajoči umetnosti ne najdemo primere, ustvarjal dela trajnega pomena. Ni pretirana trditve, da se prav v delih Hinka Smrekarja zrcali njegov čas bolj kakor v delu kateregakoli njegovega sodobnega tovariša.

Dosleden kakor je bil vsledkar se ni izneveril reni o tudi po zasedbi naše domovine. Risbe, polne duhovite satire in pikre resnice, je javno razstavljal ter z njimi na svojki način utrjeval vero v našo zmago. Pred izlozobami trgovin s slikami, kadar je razstavljal svoja dela, je bilo vselej polno gledalcev, ki so komentirali njegove slike. Ni čuda, da se je zganil tudi okupator, tako občutljiv v svojem namišljenem in narejenem ponosu. Užaljen radi Smrekarjevih risb, v katerih je slutil prezir in zaničevanje vsega slovenskega naroda, si je izbral krivavo zadošččenje. Ni mu bilo toliko za nedolžno kri Hinka Smrekarja kakor za to, da se v onemoglem besu znese nad mogočnim odporom slovenskega naroda, ki se je na svoj način izpričeval tudi v vsem delu tega narega slikarja.

Hinko Smrekar je bil umetniška narava, ki jo je obklovala predvsem neka čudovita preprostost. S to preprostostjo in sestavljenostjo se je letval tudi vseh svetovnopolitičnih vprašanj ter si, prost vseh predsodkov politike in taktike, nikoli ni bil svest posledic, ki jih lahko rodi njegovo delo sprico okupatorjevih zločinskih nagonov.

Karikatura je tista izmed umetnostnih zvrsti, ki zahteva poleg risarskih zmožnosti še izreden dar karakteriziranja in duhovite izražanja. In Smrekar je bil v tem pogledu klasičen bar k turist, ki ga smemo postaviti ob stran svetovnim imenom. Zaradi svojega velikega znanja in prepričevalne moči, s katero je tako učinkujoče deloval na gledalca, je postal žrtev svoje umetnosti, slovenske umetnosti, ki v vsakem pogledu daleč prekaša fašistovsko degenerirano, kalupno umetnost. Okupatorski rabelji ni prinesel fine ironije, s katero je Hinko Smrekar karakteriziral in bical njegovo moriško početje nad našim narodom in ga je ubil 2. oktobra 1942.

Z Ivanom Cankarjem je družilo Hinka Smrekarja iskreno prijateljstvo. Nista si bila močno sorodna samo po znanju, mnogo podobnosti je občutil tudi v njunem delu. Oba sta bila neizprosen boj

šoper vse izrédke časa. Ni zgolj slučaj da je Hinko Smrekar ilustriral in opremil največ Cankarjevih del.

Po končani vojni bo ena prvih nalog vseh o likovni umetnosti odločujočih činiteljev, da zbere obsežno delo pokojnega Hinka Smrekarja ter ga prikažejo na razstavi in v monografiji. Nujno bo treba poklicati na odgovor vse tiste zbirateljske in prekupčevalske hišene, ki so takoj po njegovi smrti vdrle v njegovo hišico v Šiški ter iz nje pobrale vse do zadnje risbe. Med njegovo zapuščino je bilo tudi več Cankarjevih pisem, pomembnih za našo slovensko zgodovino. To vse je last naroda, za katerega je Smrekar živel in tudi žrtvoval svoje življenje.

Hinko Smrekar bo ostal svetel vzor slovenskih kulturnih stremiljenj in naporov. Coro Škodlar

Zapiski

Kulturno življenje v Beogradu in Srbiji

V Beogradu in v vseh predelih osvobodene Srbije je kulturno in prosvetno življenje že v polnem razmahu. Beograd ima danes že vrsto časopisov, med njimi tri dnevnik; že nekaj dni po osvoboditvi so izšle prve knjige, odprte so že prve knjižarne. Beograjsko Narodno gledališče je začelo novo sezono z dramo Leonida Leonova „Vdor“, ki ima snov iz domovinske vojne; druga premiera je bila Zona Zamfirova, drama iz narodnega življenja, po povesti St. Sremca; tudi Vojvodina se že pripravlja, da odpre svoje Narodno gledališče v Novem Sadu; na prireditvi železničarjev, ki je bila v Beogradu v korist ranjenecem, so vprizorili tudi Klopčičevo Mater. Likovni umetniki so priredili razstavo, na kateri je bilo zastopanih 35 mojstrov; z vstopnino in izkupičkom prodanih del so zbrali nad poldru milijon dinarjev za ranjence naše vojske in Rdečo Armado. Druga razstava je prikazala dela tistih umetnikov, ki so dali življenj v osvobodilni vojni. Beograjska filharmonija je priredila v okviru tedna Rdečega Križa sinfoničen koncert. Izvajali so dela Čajkovskega, Musorgskega, Borodina in drugih; pevsko društvo Vrhovnega štaba, „Srečo Kosovec“, je priredilo na peti v Beograd koncert v

Trebinju. Beograjski radio ima tri dnevne oddaje: jutranjo, popoldansko in večerno. Poleg vesti, političnih, književnih in strokovnih pregledov ima tudi bogate kulturne sporede, predvsem glasbene. V Beogradu je odprtih še osemnajst bioskopov; prvi kino so dobili tudi delavci v svojem domu na Slaviji. Ta dom, ki je bil po dolgih letih spet izročen delavcem, bo spremenjen v delavski dom kulture. Kolarčeva ljudska univerza je odprta in prireja redna predavanja. V Narodni skupščini je bila svečana proslava sv. Save, ki ji je prisostvoval tudi maršal Tito. Na konferenci delavskih kulturnih skupin in sekcij so pokazali delavci mnogo volje, da čim bolj razvijajo svojo kulturno-prosvetno delavnost. V Vojvodini so številni učiteljski tečaji; v osvobojenih predelih Bosne odpirajo šole; v Slavoniji rastelo vsepovsod kulturni domovi. Ni vasi v Slavoniji, ki bi ne hotela imeti svoj kulturni dom. V Grubišnem polju n. pr. je bilo pri tvoritvi nad tisoč ljudi in zbrali so 120.000 kun za požgane vasi. Kulturni dom je bil odprt celo v vasi, ki ima vsega dvajset hiš.

O ljudsko prosvetnem delu v času osvobodilne vojne

je govoril v našem radiu tov. Bogo Gerlanc. Tudi v ljudskoprosvetnem delu je obveljalo načelo Osvobodilne Fronte, da mora biti za vse delo naroda zaktivizirano ljudstvo samo. Začetki tega dela v času osvobodilne vojne segajo prav v prvi čas. Najdemo jih v naših bojnih edinicah, v pesmih in v preprosti poslušni igranja ob tabornem ognju. Z rastjo našega boja pa je rastle tudi potreba ustvarjanja kulturnih skupin. Najlepši primer sa to nam je kulturno-šolska skupina XIV. divizije - v njej so delali in padli pesnik Kajuh, kipar Belac in glasbenik Špink. Tako je v času, ko smo v okupiranih mestih proglasili kulturni molk, raslo novo kulturno življenje v vojski in med ljudstvom na osvobojenem ozemlju. Danes se snujejo že povsod pevski zbori, zanje izdajamo številne pesmarice; ti zbori imajo na sporedu narodne, partizanske in umetno pesem. Poseben pomen med njimi ima naš invalidski pevski zbor. Povsod, v vojski in na terenu, rastajo gledališke skupine; na osvobojenem ozemlju dela naše

novo Narodno gledališče; dobili smo vsto novih dramskih tekstov - najboljši med njimi, Klopčičeva Mati, je dosegel že skoraj tisoč predstav, tudi na Hrvaškem in v Srbiji. Povsod odpirajo tečaje, ki jih sprejema zlasti Primorska z veseljem in hvaležnostjo, saj je bila četrt stoletja brez slovenskih šol. Prav poseben poudrek je na knjižnicah in čitalnicah, ki jih odpirajo povsod, čeprav se pogoji trdi - velik del je uničil okupator. Po vseh pokrajinah Slovenije so bile lani proslave Gregorčičeve stoletnice, Jurčiču smo postavili soominisko ploščo na njegovem domu na Muljavi, spominjali smo se stoletnice Prešernove Zdravljice, obletnice Cankarjeve smrti itd. Tudi mnogo publikacij je izšlo ob tej priliki in vsi naši časopisi so pisali o tem, od centralnih do lokalnih in vojaških. Najbolj živo je ljudskoprosvetno delo v pokrajinah, ki so bile najdlje odtrgane od naše celote: na Primorskem in Stajerskem. Oddelek za ljudsko prosveto pri Predsedstvu SNOS-a skrbi, da raste to delo in se poglavlja. Jasno je, da bo mogoče doseči resnične uspehe šele takrat, ko bo svobodna vsa naša dežela. Moramo pa se zavedati, da je ljudskoprosvetno delo tista veja naše kulture, ki jo bo treba gojiti v naši novi državi s prav posebno skrbjo in ljubeznijo.

Hrvatje o našem Invalidskem pevskem zboru.

Na zadnji turneji po naših bolnišnicah je IPZ koncertiral tudi na Hrvaškem. „Viješči“, glasilo okrožnega odbora JNOF Prekuplje, je objavil ob tej priložnosti daljši članek, v katerem pravi: „Invalidski pevski zbor Glavnega štaba Slovenije poje našim ranjenecem. To je trideset mladih herojev - borcev bratske Slovenije, ki so šli skozi tisoče bitk in krvavih spopadov; bili so ranjeni, zdaj so eni brez roke, drugi brez noge, brez očesa. In zdaj, ko se ne morejo več boriti s puško v roki, so prišli k ranjenim hrvaškim tovarišem, da jih razvesele s svojo pesmijo. Spregovorila je slovenska duša. Saj ne veš, katera pesem je lepša: ali pesem visokih Alp ruskih step ali pesem sinjega Jadrana. Vidíš, kako našim ranjenecem srce hitreje utripa. Zajela jih je toplja pesem slovenskih bratov-soborcev za isto stvar.“

PO NAŠI ZEMLJI

Ne samo narodno osvobodilni odbori, mi vsi smo delali napake

V vasi B. berejo važen članek Slovenskega Poročevalca

Ko se je znečilo in so se na vasi pri- žgale luči, se je seba Narodno Osvobodil- nega Odbora napelnila z vaščani. Prišli so vsi odborniki, vsi aktivisti OF in vsi volitev. Tudi mladina se je polnoštevilno odzvala, tako da je bila zbrana vsa vas. Najprej so se vaščani malo pomenili med seboj, kako je na fronti, o čem piše sin in v kateri brigadi je, potem je pa tovariš Jeko, predsednik odbora pričel:

„V sadnji številki Slovenskega Poročevalca sem bral članek tovariša Borana Poliča, člana IOOP, z naslovom „Na pravo demokracije, pred s nerganjem.“ Razmišljal sem in misljal, da bi bilo dobro, tovariši, da članek preberemo in premislimo tu na sestanku vsi skupaj. Prenesimo besede, ki jih bomo brali na našo vas, na nas, na naš Narodno Osvobodilni Odbor. Potem bomo v raz- govoru odkrili, kaj našem odboru manjka, kje so napake pri delu in kako jih bomo odpravili.“

Prebrali so na glas članek tovariša Poliča. Po kratkem razmišljanju je prvi spregovoril tovariš Matija, predsednik zadruga:

„Na prvi pogled bi mislili, da je pri nas z zberi volilec vse v redu. Vrše se redno in na njih se sprejeti dobri sklepi. Toda poglejte, zadnjič smo ostro kritizirali tovariša, ki je podal gospo- darsko poročilo. Ugotovili smo cele, da je zase kupil velike količine vina in je zatajil, da mu ne bi bile treba plačati trošarin. Imeli smo pravico in dolžnost tovariša odstaviti, ker je storil naše zaupanje. Zakaj tega nismo storili? Pa še druga stvar. Ko smo sklepali, ali se ustanovi združba, so bili vsi nanjo. Ustanovili smo jo. Vsi veste, s kakšnimi težavami nabavljamo blage na Hrva- škem. Zamenjava je združena z velikimi napori, prevoz je silno težak. Toda vi se zate niste brigali, hoteli ste imeti od zadruga same koristi. Da bi naša združba res uspešno delovala, bi bilo potrebno, da bi se vi vsi, ves zbor nave- zali, da ji bo pri delu z vsemi močmi pomagal.“

„Tovariš Matija je povedal popolno- ma pravilno“, so je oglasil k besedi invalid Peter. „Zanimali smo se za dele odbora in če je bilo treba, smo ga tudi kritizirali. Tudi dobre sklope smo spre- jemali, toda pri reševanju nismo pravi- niš odboru pomagali. S tem smo hoteli odvrniti vso odgovornost na odbor, češ, zakaj ga pa imamo.“

Zdaj se je oglasila še tovarišica Angela, ki je vsi poznajo po njeni prid- nosti: „Predlagam, da tisti član odbora, ki bo storil naše zaupanje in bi nam s svojim delom napravil škodo, nanjo tudi odgovarja in naj je plača.“ Angeline besede so vsi pozdravili s odo- bravanjem, besede je spet povzel tova- riš predsednik. „Če sberemo, kar smo brali in spoznali v razgovoru vidimo, da bo oblast res prava ljudska, naša, le tadaj, kadar bomo sklepali in delali vsi skupaj. Takrat ne bo več meje med vami in odborom, to je med narodom

in narodno oblastjo. Predlog tovarišice Angele pa bomo izglasovali na prvi skupščini.“ Ko so se menili o sodele- vanju žena v odboru, je prosila za be- sedo Lombarjeva mati, ki ima tri sinove v partizanih in je članica odbora ter je takoje povedala, „Pri nas smo doma same ženske, jaz in hčerki. Vse tri delamo, jaz v odboru, hčerke v orga- nizaciji. Prav tu pa bi rada povdarila, da nekateri žene ne marajo delati v odborih. Izgovarjajo se, da se za teko- delo nespoobne. Toda to je prazen izgovor. Če delam v odboru lahko jaz, ki som stara in znam komaj pisati, pa ve tega ne bi mogla“, so je obrnila na žene. Tem je postalo nekam ne- rodno, Tona se je izgovarjala, da bi ona že delala v odboru, a se beji da je nebo nihče poslušal.

Toni je odgovoril stari Andrej: „Že res, Tona. Toda poglejmo, kakaj pa poslušamo vsi Lombarjevo mamjo? Vsi vemo, da najbolje vodi gospodarstvo, da pri dajtvah največ žrtvuje, da vodi sestanke in nam bere časopise. Vidiš, dela, zato je vsi poslušajo.“

S tem se so vsi strinjali. Načelnik krajevne Narodne Zaščitpe je pripomnil: „Žene bodo morale nadomestiti moške tudi v Narodni Zaščiti. No, v tej službi bodo najhitreje dobile potrebne avtori- tate.“ Načelnikove besede so spravile vse v dobro voljo in Jaka je v šali pripomnil: „No, če bodo pa še pri Za- štiti, bo pa res krič.“

Nato so vaščani razpravljali o kritiki in nerganju.

„Mi vsi radi nergamo, posebno kadar je treba kaj dati. Mislim pa, da to godrnanje ni toliko premišljeno, kolikor je iz navade. Tovariš Polič misli druge vrste nerganje, tisto, ki vzbuja nezau- panje do oblasti, ki je zahrbito in je zate našemu delu škodljivo. Spominimo se kako je bilo, ko smo v naši vasi delili padala. Kako so nekateri krivično ge- vorili in celo zamerali odbora, češ, da ni pravilno delil. Vse pa čiste tako, kot stoji v članku, doma, za zapeki in vogali. „Zakaj niste povedali svojega mnenja na sestanku?“ je postavil ostro tovariš Matevž.

K besedi se je spet prigrasila tova- rišica Lombarjeva in dejala: „Lepo in pravilno si postavil, Matevž, da se kri- tizira na sestanku. Toda s tvojimi prvimi besedami se pa ne strinjam. Tudi godrnanje iz navade je škodljivo. Sama vem, kako je, kadar je treba pripraviti vozove za vojsko. Videti je čisto prepro- sto, pa je silno težko. Koliko nerganja je, preden se sporazumemo, sigava vola bosta vozila v paru itd. Tudi to je nerganje iz navade, vem. Toda je ne- dopustno. Kaj ko bi naši boreci pred vsakim naporom, pred vsakim napadom tako nergali, kot nergamo doma? Iz tega godrnanja iz navade se razvije nerganje o katerem si govoril ti, Matevž. Zato pravim, nič godrnanja, z dobro voljo delajmo in žrtvuemo, potem bo imelo naše delo pravo vrednost.“

Na koncu razprave je spregovoril še tovariš predsednik in takole zaključil: „Splošno govore, da je naša vas med najboljimi. Mobilizacija je dobro izve- dena, nobenega skrivaca nimamo. V pri- meri z drugimi vasmi imamo tudi več žena v odboru. Obdali smo vsa polja in pospravili pridelke, pri čemer je veliko pomagala mladina. Tudi pri dajtvah smo zbrali cele 250 kg moke, 150 kg fižola in 2 kg masti več, kot smo si predpisali.“ Vse to je res. Toda danes smo iz

članka in razgovora spoznali še druge stvari, ki so pomembne za naše življenje. Mnogo stvari nismo opazili, o marsičem nismo premišljevali.

Danes smo videli, kako bo v skupnem delu postala naša oblast še bolj ljudska in kako z nerganjem škodimo prav tej oblasti, ki jo z žrtvami gradimo. Mislim, da se strinjate z menoj. Poglejte, pred zmago smo. Po vojni bomo reše- vali velike in zanimive naloge. Prepričan sem, da boste val pri tem sodelovali

Tugo

Naše junakinje

„Bila sva pri njej, pa je ni bilo doma. V Lovkice je peljala gnoj,“ naju je napotila njena mati, ki je sečela stara in pokakšju- joča na peči. Preko hriba se je silno streljanje. Nekje so borbe. Sneg se je bleščal v jutranjem soncu, ko sva se spuščala po bregu. Po izorani cesti sta kimala črna juuca v klanec. Na koču je sedelo dramsistično dekletce in prepevalo partizansko pesem.

„Kje je mama?“ „Tam le zadaj gre.“ Prihajala je potasi za vozom. Črno oble- čena je napravila v tisti bleščeti svetlobi globok vtis. S snegom si je umivala roke umazane od dela.

„Ti tovarišici si Radkovič Marija, kajne?“ Žena naju je nezaužno pogledala. „Da, jaz sem. Kaj pa bi rada?“ „Pomenili bi se kaj o tebi, o tvojem delu za partizane, o tem, kako si bila odlikovana.“ Zdaj naju je pogledala še bolj nezaužno. „Čujta, kde pa sta pravzaprav? Imata kakšne propustnice?“

Pokazala sva izkaznici in nasmejali smo se vsi trije. „Saj veste...“ se je opravičila. „Saj je vendar popolnoma pravilno. Človek nihali ne ve.“

Potem je Marija Radkovič pripovedovala, povest svojega življenja.

„Iz Brade vasi je. Tri otroke ima, moč je odšel pred leti v Ameriko, da zasluži denar in poplača do' gove. Ona se je ubijala doma z otroci, posevkom in skrbi, toda, odnehal ni. Silno je navezana na zemljo, ki jo je tolikokrat preorala.

„Vedno je treba kje poprijeti.“ „O življenju in delu na vasi naj bi kaj povedala?“ „Bereča vas je revala. Včasih se govo- rili, da je belogardistična. Danes jo štejejo

med dobre. Delajo in žrtvujejo vsi vaščani, čeprav imajo nekateri sorodnike pri so- vrazniku. Sprva niso hoteli slišati o nas. Pa sem jih zbrala in na sestankih govo- rila o naši borbi. Marsikatero mater sem ganila do solz. Z neprestanimi prepriče- vanjem sem uspela. Toga sem najbolj vesela.“

„Tako je“, je dejala, „delamo za par- tizane in živimo z njimi. Težave so, pe- sebno z dajtvami. Vas je do kraja izr- pana. Do sedaj smo odrajalni še vse obroke, kako bo v bodoče, ne vem. Toda vsi vemo, dokler bomo jedli mi, bodo jedli tudi partizani. Vemo, da je z njimi novo življenje.“

Govori preprosto, toda prepričevalno. Pripoveduje, kako je odbor nabavil sol za vaščane. Klali so, soli pa nikjer nič. Pa se je zbrala vsa vas in so skienili, da bodo zamenjali na Hrvaškem koruzo za sol. Teda kje dobiti voz in konje? Voznik nima čevljev. Na vašem sestanku so se sporazumeli. Prvi je dal krmu za konje, drugi čevlje vozniku, tretji jo posodil voz in ko je prišla sol, so bili vsi zadovoljni in so hvalili novo oblast. Videli so, da so nova oblast res sami osami.

V tret letih dela, skrbi in žrtve se je Marija Radkovič vzgojila. Govori stvari, o katerih preje ni nikoli govorila. Oblast je zoznala le kot silo, ki jo je terjala na davke, jo rabila in ji poguata moža v Ame- rikko.

„Zdaj pa je oblast drugačna. Človek lahko diha, vsem daje živeti. Morda se povrne mož.“

„Povrne se, prav getovo se povrne.“ Žena se nasmehne v vselem upanju.

„Ili moram. Danes imamo sestanek zaradi dajtev. Srečno pot tovariša.“

„In odšla je. Dajga sva se ozirala za njo, ki je stopala, črna po belem snegu proti domu.“

Si poznal slovensko ženo prej? Poglej jo danes.

Tugo

Podvigi kapetana Evgena Natejke - Pemca

Na drugem mestu govorimo, ko- liko je delavski razred doprinesel v osvobodilni borbi. Kapetan Pemc, železostugar iz Maribora, je eden delavcev, stebrov naše vojske.

Uničenje Idrijskega živosebrebnega rudnika je bila največja in najboljša me- la diverzantska akcija v Sloveniji. Šest partizanov se je tedaj splazilo v močno nemško postojanko v Idriji ter popolnoma razrušilo vse rudniške naprave. Hrabri diverzanti so mi- nimalno rudniške črpalke v globini 300 mtr. ter so se še isto noč srečno vrnili iz rudniških globin v svojo edinico. Diverzante prostovoljce je tedaj vodil kapetan Pemc.

To pa ni bil prvi in edini podvig smelega kapetana Pemca. Most čez reko Bačo je stražila skupina zagri- zenih Italijanov, ki so se zavarovali in zakopali v zemljo. Mislili so, da so varni pred partizani, ki ni- majo tankov in avijacije. Pemčeva

iznajdljivost pa je bila močnejša od težke orožja. Z zvijačo je prišel sredi temne noči s svojo diverzan- sko skupino v postojanko, kjer so presenetili vso posadko v posteljah. Minerici so potem opravili svoje. Mostu in bunkerjev ni bilo več, naši pa so se brez vsake izgube vrnili na svojo bazo.

Nemško vojaško poveljstvo je pos- tavilo belogardistične postojanke v Doraberju, Prvačini in Rihenbergu. Postojanke so bile močno utrjene. Grad v Rihenbergu bi bilo celo s topovi zelo težko zavzeti. Kapetan Pemc pa je predlagal svojemu štabu načrt, po katerem je bila izvedena drzna akcija. Vse posadke postojank so bile ujete v svoj h lastnih utrdbah. Kapetan Pemc je z neznanimi pras- kami po obrazu, ki jih je dobil v borbi z nemškim oficirjem, prinesel poročilo svojemu štabu o izvršeni akciji.

V. Kaverin: Moskva govori

Oblaki so se lovili v vrhove starih pla- tan, ki so sredi divje goščave oklepale majhno skalovito jaso. Daleč spodaj je šumel potok ter se dan in noč boril s skalovjem, ga grizel, dolbel in vrtal, od- našal kamenje in izpodjedal bregove. Dva enakoporna glasova sta bila to: vode in kršja. Nekega dne pa se jim je pri- družil še tretji. Ko so se naše čete umikale proti M., so pozabili na radijsko postajo, ki je bila skrita sredi gozda med pla- tanami. Nemci so postajali naši, a je niso utegnili uničiti. Pretrgali so žico in naglo zapustili nevarno divjino. Nekeč pa, ko je veter zavozljal oba pretgrana konca žice, je zasumel zvočnik in gluho tišino gozda je pretgral spokojen človeški glas:

„Govori Moskva, Moskva govori...“ Vse naokrog je bilo tiho, nikjer žive duše. Dečko šestnajstih let, ki je pobegnil iz požgane vasi, je prvi zasiljal ta glas. Ime- novali so ga Kolja Maksimov. Njegove starše so odpeljali Nemci in od doma sta mu ostali samo dve stari šolski knjigi. Oblečen je bil v raztrgan plašč, čez rame pa mu je visela torba s knjigami in pi- štolo, ki jo je vzel ubitemu Nemcu. Ves začuden je obstal in poslušal. Zabučale so fantare in mehak ruski glas je izpre- govoril: „V imenu domovine, n ti keraka nazaj!“ Potem je pripovedoval o velikem junštvu Rdečearmejec, slikal je tišino pred napadom, ki je bila strašnejša od samega boja. Zamolko odmevalo udarci lopat... rdeče, zelene in sinje rakete vzlatajo nad bojno črto... neslišno dose obveščevalci skozi visoko travo. Kolja je

leget na mahovita tla, zapri oči in zasa- njal... Daljni odmev krepiljskih zvonov mu je pričaral pred oči rodni dom... za- gledal je mater, kako si splete dolge lase... oče prižiga zadnje pipo pred span- jem.

Med čirikanjem čriček in šumljanjem potoka je začel starešina glas, ki je toli nenavadno odmeval v nemškem zaledju, stotine kilometrov od fronte. Z ostrina otočsom mornarja je takoj opazil anteno, leseno kočjo in jaso. Prizipal se je do nje in razprl vejčve. Zgorel dečko je v raztrganem plašču lomil dračje in ga na- lagal na ognjišče. Starešina ga je poklical ter se predstavlil:

„Starešina Ivan Kazračenko.“

To je bil „morašč brez ladje“, kot je sam govoril o sebi, kadar je bil dobre volje. Bil je na Daljnem Vzhodu, branil Odešo ter se tolkel z Nemci na Barent- skem morju. Od tam se je z bataljonom morskpe pehote vrnil na jug. Bil je ranjen in kmalu bi ga zajeli. Toda napravil se je mrtvega in se tako rešil. Pobrali so ga pastirji, ga izlečili, in zdaj je bil na poti, da se prebije k svojim.

Tako so se okrog radija začeli zbirati ljudje. Vse so okusili: trpkost nemškega suženjstva, ločitev od najdražjih in mučno negotovost, po kateri zamirja duša. In bilo jim je, kot da je posijalo sonce po brez- klični noči... „Kaj potrebujete?“ - sta vprašala. „Orožje in meso“ - je odgovoril stare- šina.

Vsako jutro je učil ljudi. Kazal jim je kako se zakloni vojak, kako ukrežeš ogenj, kadar ti poidejo vzgaličec, kako va- ruješ noge na pohodu. Učil jih je brati sledove, razpoznavati svetlobne in zvočne signale. Tudi o tem je govorila Moskva. Ob večerih so ljudje poslušali glasbo. Zavenela je široka ruska pesem, planila v les, se razmahnila... in bilo jim je, kot da jih tajna nepremagljiva sila vodi s se- boj. Vzdrhtel je otočni ukrajinski napev, da je zasklelo srce... Brezkončna ravan je vstala pred njimi, od Donave pa do Tamani, vsa ljuba in topla kot materine besede. Billi so marakovi, ko so zablodili odmevi med debla dreves, se javili v lu- minem soju, se izgubljali in zopet vračali... kot sen, ki ga komaj še, siuti srce.

„Kako smo živeli!“ - je nekeč z otroš- kim nasmehom dejal starešina. „Za spomin na te čase, je kot nedeljsko jutro...“

Kmalu se je raznesla vest, da se v nemškem zaledju skriva partizanski odred. Že je zletela v zrak lokomotiva, padla v zasledo nemška patrola. Nemci so začeli pripravljati ofenzivo.

Bilo je 6. novembra. Partizani so se zbrali okrog radija, da bi poslušali Stalinov govor. Močje so stali ljudje pod zvočnikom in zrlji prek oblo telih dreves na zasne- žene vrhove gora. Kdo ve, kaj se čutili tisti čas? Morda svojo usodo - ali pa so mislili na zmago, ki pride zagotovo, četudi njih ne bo več?

„Danes praznujemo...“ je začel Stalin in ljudje so se zravnali kot v stroju. Go- voril je... in kako jasno in preprosto je bilo vse, kar je povedal! Vsem je govoril - velikim in majhnim, vse mu sovjetkemu narodu. A komaj je izvenela zadnja be- sedit, je s stržarskega mesta prišel signal: „Sovražnik je na vidiku!“

Starešina je izključil radije; zasikale so prve krogle in se izgubile v skalovlju. Odred ni čakal sovražnika: prebredel je potok in se vrgel v napad.

Kot se poraja vihar v daljnih, skritih utripih prirode - tako je rodila ta odred beseda. Črtica, ki ste jo prebrali, odkriva komaj prve strani njegove bogate zgo- dovine. Strelne kilometrov je prehodil ta odred, prešel jih v trdih in krvavih spopadih. Dines govori o njih Moskva - in njen glas še vedno odmeva po skalovljih jasi sredi kosatih platan, vendar ne več v nemškem, mar-če že dolgo sovjet- kem zaledju. „Izvestija“, 20. dec. 1944.

S svojimi akcijami je kapetan Pemc dokazal, kako je treba voditi edinice iz borbe v borbo, od zmage do zmage. Vsem je vzgled neumornega, skromnega, smelega in zvijačnega komandanta in ob njegovih podvigih se uče in navdušujejo vsi njegovi borci,

Zbirajte v tiskovni sklad

Slovensko časnikarsko društvo je ustanovilo TISKOVNI SKLAD za potrebe vsega slovenskega osvobodilnega tiska.

Pozivamo vse Slovence, borce in funkcionarje naše hkrate NOV, naše junakoško zedje, da zbirajo tiskovne prispevke za TISKOVNI SKLAD. Zneski bodo pomagali pri nabavi papirja, se magali bodo dvigniti grafično delo v tiskarni. S temi sredstvi bomo se povečali naklade naših časopisov in izboljšali njihovo kvalitete. Darovalci pa bodo dokazali, da cenijo slovenske besede, ki nas večje od Gospe Svete do Trsta in od Trsta do Rabe, ki nas hrabri in ki nam kaže pot v srečno bodočnost v novi Titov Jugoslaviji.

Kolporterji: Tekmujte med seboj, kdo bo na svojem področju zbral več za TISKOVNI SKLAD. Zbrane zneske pošiljajte na Centralni kolportajni oddelk TV 15 pod oznako „TISKOVNI SKLAD“. Hkrati javljajte posameznika ali organizacijo ali vojaško enoto, ki je prispevke zbrala. V časopi- šjih bomo objavljali imena darovalcev in uspehe zbirk.

Zbirajte za TISKOVNI SKLAD slovenskega osvobodilnega tiska. Slovensko časnikarsko društvo.

Iz naše dežele ni prostega prehoda!

Beograd, 1. februarja 1945. Nasled- nji dogodek kaže vso nizkono priliz- njenost Nemcev, ki so na rebu pro- pada. V nekem letaku, ki so ga Nemci vrgli na položaje naših enot na Jase- niški cesti, je rečeno: „Partizani! Zakaj se borite? Ali za obojeenje vaše dežele? Mi od vaše dežle nič ne zahtevamo! Mi iz nje odhajamo! Naš odhod lahko tudi brez burbe dosežete! Zakaj se borite proti nam! Lajte nem- ški vojski proat prehod!“

Nemška zver, ki je hotela pogoltniti ne samo Evropo, temveč ves svet, za- hteva sedaj same, da ji pustimo oditi brez borbe. Ubijalci, požigalci in roparji, okleščeni od vseh strani, se pretvarjajo v nedolžno ovco.

Iz naše dežele ni prostega prehoda!

Kako naj dopisujemo?

Propagandni oddelek Glavnega štaba NOV in POS je izdal v prevodu M. I. Ka- lalinovo brošuro „O nekaterih predstvih agitacije in propagande.“

Kalinin je govoril o tem komasolcem Sovjetske Zveze. Prikazal jim je, kako je treba danes govoriti in pisati. Predvsem pisati. „Danes so posebne razmere. Ljudje preživljajo težke čase. Mnogo je ljudi, ki se izgubili svoje najdražje. Prebivalstvo je ob- nemoglo z mnogim in težkim delom, svo- jim potrebam pa le težko zadosti. Življenje je postalo bolj trdo. Ljudje so postali bolj resni in zamišljeni.“

Tako pravi Kalinin. Zato je treba danes ljudem drugače govoriti in pisati. Kje se bomo naučili pisati?

Danes ljudje mnogo dopisujejo, dopisujejo z fronte in možje in žene iz zaledja - dopisujejo dobro in slabo.

Kako je treba pisati, da bodo naši dopisi dobri?

Za primer navaja M. I. Kalinin dopisnika Simonova. Ta dobro piše. V čem je bistvo njegovega pisanja? Simonov prikazuje živ- ljenje ljudi. „Mogoče je lažje prikazati hra- bre ljudi, ki ne poznajo strahu in domov“, pravi Kalinin, „toda prikazati človeško ču- stvo, človeška doživlja - to ni lahko.“

Pri pisanju je treba najti klene besede in misli in jih posredujeati ljudstvu.

Pri nas radi pišemo takole:

„da je na primer vodnik Tupačenko pre- ziračot smrt, iztrgal fašistom štiri ranjene borce in jih prinesel z bojišča. Čast in sla- va vodniku Tupačenkmu!“

ali „da je vodnik Rafaljevski sprdno ma- skiral svojo strojnico, odprl smrtonosni ogenj in pokobil petdeset Nemcev. Čast in slava vodniku Rafaljevskemu!“

„To je povsem druga oblika prkazova- nja“, pravi Kalinin. Kot razsiben bogataš deli pisec čast in slavo, kakor aa so to- žeganjski kolaci. To je nespoštnenje lju- di, ki so pokazali pravo junštvo, ti je tudi nespoštnovanje braicev. Pisec nam vplih ni pokazal ljudi. Kot v službenem protokolu je naševal: ti in ti so naredili to in ono ter dodal še dve besedi „Čast in slava!“ Čemu ti vzkliki. Ni se treba igraiti slavo. Vojak strelja s puško ali strojnico, odbija nemške napade, ubija Nemce, on dela kot vsak borec, kadar je v borbi.“

Treba se je torej izogibati predsmt bom- bastičnosti. Treba se je izogibati izmet- ničnih besed. Izogibajmo se tudi hvalisa- nja. Zakaj bi pripovedovali, da se edinica ni umaknila niti za korak, ko venkar vsak ve, da se je morala umakniti.

Predvsem je treba torej pisati resnično. Življenje je treba opisati stvarno. Nič po- sebej poudarjeno, razvlačeno.

Ljudje vedno bolj do usisujejo. Nekateri dopisi so dobri - nekateri so slabi. Do olj je, da izčrpano snov iz življenja ljudstva in vojske, da z zavestjo polne odgovornosti pišemo o težavah, ki jih n rod pranaša in o nujnosti, da premagamo sovražnika za vsako ceno. Tako bomo vedno dobro pisali.

Iz teh besed se tudi mi lahko mnogo naučimo. Ali se ni tudi pri nas razpaslo tako pisanje. Naše reportaže so bombasti- čne, neživljenjske. Pisati pa je treba prepro- sto. Tako kot človek to čuti. Taki dopisi bodo vedno dobri, ljudje jih bodo radi brali. To naj misli vsak dopisnik, kadar piše.